

TEK YILLIK BAKLAGİL YEM BİTKİLERİNİ EKİM SEÇENEĞİNDE KULLANMA OLANAKLARI

Dr. Rıza AVCIOĞLU

E.Ü. Ziraat Fakültesi

Son yıllarda Ege bölgesi tarımında hızlı bir entansifleşmeye yönelik göze çarpmaktadır. Özellikle geniş alanların sulanabilme olanaklarına kavuşması, çeki ve iş gücü kaynaklarının gelişerek, sanayi ve alt yapı hizmetlerinin hızlanması bunda en önemli rolü oynamaktadır. Bölge çiftçilerinin modern tarım anlayışına sahip olarak, birim alandan daha fazla ürün kaldırmayı, bilinçli olarak amaçlamaları da bunlara katılırsa, önümüzdeki yıllarda bölgemizde tarımsal görünüşün hızla değişip, bitki paterninin başka bir yapı alacağı varsayılabilir.

Bu değişimin özellikle yembitkileri tarımı açısından olması, bölge hayvancılık işletmeleri ile polikültür tarımın faydalarına inananların en büyük dileğidir. Halen tarla kültürleri arasında alan olarak % 1 oranında yer alan tarla yembitkileri kültürünün en az % 20 ye çıkması konusu bölge toprakları yanında hayvancılığımıza da büyük faydalar sağlayacağından, üzerinde en çok durulması gereken konulardan biridir.

Bölgemiz tarla ziraatı alanlarının hakim bitkileri durumunda olan pamuk ve diğer endüstri bitkileri ile tahıllar, topraktan oldukça fazla miktarda besin maddeleri kaldırarak, onu zayıflatmak ve karşılığında fazla bir şey sağlayamamak durumunda olduklarından, kısa bir gelecekte bu alanlarda verimsizlik ve devamlı sulamalar sonucu çoraklaşma vb. sorunların ortaya çıkması olasılığı da vardır.

Bölge topraklarının bu tek yanlı faydalanma şekli ile verimsizleşme tehlikesi yanında, yembitkileri tarımının gelişmesini zorunlu kılan çok önemli bir faktör de hızla gelişen hayvancılıktır. Ege bölgesinde özellikle süt hayvancılığı ile besicilik son yıllarda büyük gelişmeler göstermiş, verimli kültür ırk-

larının sayısı hızla artmıştır. Ancak bu gelişmenin seyrini olumsuz yönde etkileyen kaliteli yem sıkıntısının varlığı da özellikle dikkati çekmektedir.

Günümüzde et ve süt fiyatlarının, kısmen de olsa, tatmin edici bir düzeye gelmiş olması, hayvancılığı kârlı bir tarımsal faaliyet şekline sokma yolundadır. Geliri artan hayvancılık işletmeleri de kaliteli yemlere istenen fiyatı verebilmek olanağına kavuşabilmektedirler. Bu takdirde hiç şüphesiz ki yembitkileri yetiştiricileri de, üretimlerinden tatmin edici bir kâr sağlayabileceklerdir. Son beş yılda yonca tarımına bölge çiftçilerinin verdiği önemin giderek arttığı düşünülürse, bunun gerçekleşmeye başladığı açıkça görülür. Ancak yonca ve benzeri çok yıllık yembitkileri tarlayı 4-5 yıl gibi uzun süre işgâl ettiklerinden, bazı hallerde ve özellikle çok değerli birinci sınıf arazilerde bu durum fazlaca arzu edilmemektedir. Bu takdirde, tek yıllık yembitkilerini değişik şekillerde tarla ekim nöbetine sokarak hem toprağı dinlendirip zenginleştirmek, hem de işletme hayvanları için kaliteli yem üretmek mümkün olmaktadır.

Bölgemiz şartlarında başarı ile yetiştirilebilecek pek çok tek yıllık yembitkisi türü bulunmaktadır. Bunlar hem işletme toprağını koruyup, zenginleştirici, hem de işletmeye gelir sağlayıcı bir özellik taşımaktadırlar.

Bu bitkilerin işletme ihtiyacına ve diğer kültür türlerine göre sonbahar, ilkbahar veya yaz ortasında ekim nöbetine alınabilmeleri mümkün olmaktadır.

Sonbahar Ekimi : Bunu diğer bir anlamda kışlık ekim olarak nitelenebilir. Esas olarak fiğ, üçgül, yem bezelyesi gibi bitkiler ele alınıp, ana bitki olarak sonbaharda, ilk yağışları takiben ekilmekte ve ilkbaharda gelişmeyi müteakip hasada başlanmaktadır. Bu bitkiler sulandığında üç biçim yapılabilmektedir. Böyle bir uygulamada tarla bir yıl için yembitkileri tarımına ayrılmış olmaktadır.

İlkbahar Ekimi : Bu ekim şekli sonbaharda ekimin yapılmadığı veya buna imkân bulamadığı hallerde söz konusu olmaktadır. Bölgemiz gibi Akdeniz ikliminin egemen olduğu yöreler dışındaki bölgelerde fiğ ve diğer tek yıllık baklagiller kışı atlatacaklarında yazlık ekim zorunlu olmaktadır. Bu tip ekimde de tarla, ilkbahar ve yaz periyodunda yembitkilerine ayrılmış olmaktadır.

Anıza Ekim : Prensip olarak hububat hasadından sonra kısa vejetasyon süreli bir yembitkisinin yetiştirilmesini ifade etmektedir. Özellikle bölgemizde, pamuk-buğday münavebesinde, iki yılda üç ürün almayı gerçekleştirecek tarzda, buğday anızına fiğ, İskenderiye üçgülü vb. yembitkilerinin ekilmesi mümkündür. Hububat tarlayı erken terkettiğinden ertesi yılın pamuk ekimine kadar geçen boş sürede tarlanın bir baklagil yembitkisi ile hem dinlendirilmesi, hem de yem üretimi sağlanması yetiştirici açısından da kârlı görülmektedir. Ayrıca, bu münavebe şeklinde tarla çok kısa süre, örneğin 2-3 ay çin yembitkisine ayrılmış olmakta, üretim ise tarlanın boş olduğu sürede ekstra olarak yapılmış bulunmaktadır.

Bazı önemli tek yıllık baklagil yembitkileri

Adi fiğ : Fiğ ziraatında adi fiğ, bütün dünyada en önemli yeri almaktadır. Ana vatanın Akdeniz bölgesi olduğu tahmin edilmektedir. Kışın mukavemeti az olduğundan bölgemizde kışlık, karasal iklimin hakim olduğu yerlerde ise yazlık olarak yetiştirilmesi uygun olmaktadır. 30-60 cm boylanabilen adi fiğ kuvvetli sülüklere sahiptir. Kurağa mukavemeti az olduğundan kışlık ekim daha başarılı sonuç vermektedir. Adi fiğin tohum yatağı hazırlığı oldukça kolaydır. Tohum iri olduğundan toprağın çok itinalı bir şekilde işlenmesi gerekmez, sadece ekimden sonra sürgü ve tırmık çekilerek topraktan su kaybı önlenmelidir. Bölgemizde kışlık ekim ideal olanıdır. Sonbaharda ilk yağışlardan sonra ekilirse ilkbaharda çok iyi bir gelişme sağlanabilir. Bunun da verim üzerinde çok olumlu etkisi vardır. Sonbaharda ekim imkânı bulunamazsa, yazlık olarak ilkbaharda ekimi de mümkündür. Bu takdirde ekimi erken yaparak kış yağışlarından faydalanmak, verimi arttırmak ve haşere zararından korunmak bakımından büyük önem taşır.

Adi fiğin sıraya ekiminde 20-35 cm arası mesafe ile 8-10 kg/da tohum atılması yeterli olmaktadır. Serpme ekimde bu miktar 15 kg'ı bulduğundan, bölge çiftçilerinin mevcut buğday mibzerlerini kullanarak sıraya ekimi tercih etmeleri daha yararlıdır.

Faydalanma : Yeşil yem olarak faydalanmada fiğ, çiçeklenme devresinin sonunda alt tabakalar oluşmaya başlayınca biçilir. Kuru ot için hasatta ise biçim geciktirilir ve ilk baklalar tam geliştiğinde hasada girilir.

Fiğ hasatında erken davranarak, çiçeklenmeden önce ve toprak seviyesinden yüksekte biçim yapılırsa, bölgemiz şartlarında, ikinci bir biçim almak mümkündür.

Fiğ ziraatında hububatla karışık olarak ekim büyük yararlar sağlar. Fiğ sülüklü ve yatık gövdeli bir bitki olduğundan, bölgemizde özellikle arpa ile yapılacak karışık ekimler, hasat kolaylıkları ve verim artışı yönünden olumlu sonuçlar vermektedir.

Koca fiğ : Görünüş olarak baklaya çok benzeyen koca fiğ bütün Akdeniz bölgesinde yayılmıştır.

Koca fiğin ömrü, iklim şartlarına göre bir senelik veya kışlık bir seneliktir. Bitki derine giden bir kazık köke sahip olup, sapı dört köşeli ve içi boştur. Sap uzunluğu 40-80 cm'dir.

Koca fiğden değişik amaçlarla faydalanılabilmektedir. Yeşil yem olarak kullanılabildiği gibi, tohumları da değerli bir hayvan yemini teşkil etmektedir. Bazı şartlarda koca fiğ yeşil gübre olarak da değerlendirilmektedir. Bitki yatmaya mukavim ve kuvvetli bir sapa sahip olduğundan diğer fiğler gibi destek bitkiye ihtiyaç göstermez ve yalnız ekim tercih edilir.

Bölgemizde kışlık ekim mümkün ve faydalı olmaktadır. Sıraya ekimde dekara 10-15 kg, serpme ekimde 15-20 kg tohum hesaplanır. Sıra aralığı ot için 15-20 cm, tohum için 20-25 cmdir.

Yem Bezelyesi : Yem bezelyesi ülkemiz Karadeniz yöresinde "Gürül" ve "Kürül" gibi adlarla yetiştirilmekte olup, memleketimizin yerli bir bitkisidir.

Yem olarak hem otundan, hem de danesinden istifade edilir. Otu iyi kurutulursa yonca kadar besleyicidir. Danesi proteince zengin olduğundan kışın diğer kesif yemlerle karıştırılarak hayvanlara yedirilir. Amerika Birleşik Devletlerinde yem bezelyesi + hububat karışımı koyun mer'ası olarak kullanılmaktadır. Yem bezelyesinin otu iyi bir silaj materyalini de teşkil etmektedir.

Gövdesi zayıf olduğundan, yembezelyesi arpa, çavdar ve yulafla karışık olarak ekilmektedir. Bölgemizde arpa ile karışık kışlık, ekimlerin daha iyi sonuçlar verebileceği söylenebilir. Ot hasadı en alt fasulyeler görüldüğü günde yapılır. Kurutmada yaprak dökülmemesine dikkat edilmelidir. Dekara 1000 kg'a kadar yeşil ot verimi alınabilmektedir.

Sıraya ekimde dekara 12-15 kg, serpmeye ekimde 15-20 kg tohum atılır. Yeşil ot üretimi için sıra arası 15-25 cm, tohum için 30-35 cm olmaktadır.

İskenderiye Üçgülü : İskenderiye üçgülü kışa dayanıklı olmadığından, Akdeniz ikliminin en önemli yem bitkilerinden birini teşkil etmektedir. Ana vatanı Anadolu olup, halen en fazla Mısır'da ve Kuzey Afrika'da ziraatına rastlanmaktadır.

Yeşil yem veya kuru ot şeklinde değerlendirilen bu üçgül türünden bazı ülkelerde otlatılarak da faydalanılmaktadır.

Bölgemiz şartlarında 17,5 cm sıra arası mesafe ile veya serpmeye olarak dekara 2-3 kg tohum atılmak suretiyle başarılı bir şekilde yetiştirilmesi mümkündür.

Saplar suca zengin olduğunda yeşil ot olarak değerlendirilir veya silaj olarak faydalanılır. Kurutmak oldukça güçtür, yaprak dökülmesi de fazla olduğundan tavsiye edilmez.

Bugün ülkemiz dışında 8-9 aylık bir periyotta 6-7 biçim veren çeşitleri varsa da, Ege bölgesinde 2-3 biçim alınabilen bir çeşit bulunmaktadır. İskenderiye üçgülü tarımının gelişmesi halinde, bu verimli çeşitlerin yurdumuza ithali mümkün olacak, bu suretle çok verimli bir yem bitkisinin de bölgemizde gelişmesi hızlanacaktır.

Ege bölgesinde hayvancılık hızla gelişmekte, kaba ve kesif yem üretiminde ise buna paralel bir gelişme sağlanamamaktadır. Son yıllarda sanayi yemi üretiminde, gözle görülen artışlar sağlanmıştır. Ancak, yemlerin ana materyalinin de esas olarak yem bitkileri olduğu düşünülürse, temel gelişmenin yem bitkileri kültüründe olması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Özellikle yeterince tarla arazisi bulunan hayvancılık işletmelerinin bu tür ekim nöbetini benimseyerek, en azından kendi ihtiyaçlarını karşılayacak yem materyalini üretmeleri mümkündür. Bu durumda yetiştiricilerin tarımsal faaliyetlerinde yer alan diğer kültürlere göre, uygun olan münavebe şeklini seçerek, elde varolan yem bitkilerinden en elverişli bulduklarını kültüre almaları durumunda, kaliteli yem üretimimizde istenilen artışlar sağlanabilecektir.